

DOI: 10.18372/2412-2157.40.19334

УДК 321.7:316.77:316.62 (045)

Т. Г. Шоріна

ПУБЛІЧНА СФЕРА ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗНаціональний авіаційний університет
ORCID ID: 0000-0001-9281-7840

Анотація. У статті з'ясовуються ідейні передумови розвитку концепції публічної сфери, а також вивчається внесок Ю. Габермаса у її сучасне теоретичне обґрунтування. Відстежуються трансформації та особливості стану публічної сфери за доби цифрових медіакомунікацій. Наголошено, що, попри певну метафізичність концепції публічної сфери, вона виконує нормативно-регулятивну роль у суспільному житті, а саме слугує справі солідаризації, інтеграції людей на основі раціональних та гуманістичних цінностей.

Ключові слова: демократія, публічна сфера, громадське життя, медіа, публічна комунікація, критична раціональність, дебати.

Вступ

Одним з основних елементів демократії можна вважати динамічний обмін ідеями у публічній сфері через відкриті канали комунікації. Цей динамічний обмін допомагає громадськості у прийнятті рішень і, зрештою, у самоврядуванні. Сьогодні динаміка публічної сфери змінилася, особливо якщо порівнювати новітню ситуацію із ситуацією середини чи другої половини ХХ століття. Стали іншими не лише швидкість комунікації та засоби комунікації, але й офіційні органи новин, влада і джерела, які їх інтерпретують. Навіть саме становище ЗМІ та медійної комунікації зазнало трансформації, включаючи їхню роль у суспільстві загалом.

Сучасна публічна сфера відрізняється тим, що в ній є безпрецедентна кількість джерел інформації: від професійних медіа та незалежних журналістів до соціальних мереж та приватних блогів. Це призводить до різноманітності думок та точок зору, що теоретично сприяє демократичності. Проте цей чинник створює «інформаційний шум», коли серед безлічі джерел важко визначити, кому довіряти, і в публічній комунікації дедалі шириться хибність та дезінформація. Як загальна проблема людської природи, це, очевидно, не є новим явищем, і таке можна було спостерігати у кожному свободному суспільстві та демократичній культурі з моменту їхнього виникнення. Немає способу повністю усунути це, оскільки свобода думки та свобода неправильної думки є конституційним правом у всіх сучасних демократіях. Тим не менше, існують обмеження для вираження цієї свободи, і вона не є абсолютною.

Стан публічної сфери можна узагальнено визначити як багатшаровий, складний та динамічний. Це є простір, у якому одночасно відбуваються процеси демократизації та маніпуляції, простір, де правда і брехня співіснують поруч, а свобода слова бореться з феноменами цензури та самоцензури. Суперечливість та динаміка публічної сфери, й сама різноманітність теоретичних інтерпретацій у її вивченні, робить концепцію публічної сфери, за висловом американського соціального теоретика Джеффри Ч. Александра, «центральною парадоксом сучасного життя» (Alexander 2006). Дійсно, вихідною концептуальною ідеєю публічної сфери є те, що суспільства керуються не лише владою і підживлюються не тільки переслідуванням індивідами власних інтересів. Визначальними є почуття до інших і структурування цих суспільств зв'язками солідарності

(Alexander, 2006). Солідарність у своїх емпіричних втіленнях не була довершеною й універсальною. У своїй груповій обмеженості і моральній недосконалоості вона могла призводити до різних форм дискримінації, геноциду та війни. Тим не менше, не дивлячись на це, соціальна солідарність, раціональність, і сама концепція публічної сфери в своєму нормативному моделі залишається «протиотрутою від розділення» і соціальних бар'єрів, надією для угоджених дій людей.

Мета дослідження

З'ясувати коротко історичну еволюцію у соціально-філософському розумінні публічної сфери, дослідити умови її новітньої трансформації, сформулювати сучасні проблеми та виклики.

Методологія дослідження

Застосовуються теорія та метод дискурс-аналізу, метод компаративного аналізу, а також системно-логічний, діалектичний, аналітичний, синтетичний і структурний методи дослідження.

Результати

Загалом під «публічною сферою» розуміється сфера суспільного життя, де люди можуть збиратися разом, щоб вільно обговорювати та визначати суспільні проблеми й за допомогою цього обговорення вплинути на політичні дії. «Публічний» – власне, це такий, «що стосується людей загалом». У такому широкому розумінні концепція публічної сфери сягає коріннями давньогрецької філософської думки і політичної демократичної культури, пов'язаних із практиками демократичного форуму чи ринку, втіленням яких була афінська Агора. На переконання Х. Арендт грецький поліс «не є містом-державою у його фізичному місці; це організація людей, що виникає із спільних дій та розмов, і її справжній простір лежить між людьми, які живуть разом з цією метою, незалежно від того, де вони знаходяться» (Arendt 2018, 198). Отже, поліс символічно уособлює свободу у її вищій формі – свободу колективної дії та слова, це місце, де індивідуальна особистість розкривалася через участь у колективному житті. У період античності опосередкований вплив на розробку концепції публічної сфери по-своєму здійснили Платон, Арістотель і Цицерон. У них знаходимо ідеї публічного дискурсу, громадянської участі та управління, поняття спільних цінностей, ролі колективного судження в громадянському житті. У Платона в ідеальній державі тільки ті, хто

навчений розуму та філософії, мали право голосу в суспільних справах. Це відображало його віру в структуроване та ієрархічне суспільство, в якому лише мудрі беруть участь в осмисленому дискурсі про справедливість та загальне благо. Хоча це усуває участь широкого загалу на рівних, Платон надає великого значення розуму і діалектиці (структурованого діалогу) як найважливішим інструментам для пошуку істини та доброго управління. Можна згадати діалоги Платона «Горгій» та «Апология Сократа», в яких автор називав Сократа втілення практичного (суспільного) розуму, людиною, яка бере участь у відкритому діалозі на афінській агорі чи ринку. Через Сократа Платон наголошує на важливості відкритого обговорення, дослідження та обговорення ідей. Це певною мірою відповідає концепції публічної сфери, де дискурс і розум відіграють центральну роль у суспільному житті, хоча винятковий підхід Платона обмежує її сферу застосування.

У працях Арістотеля, зокрема в «Політиці» та «Нікомаховій етиці», поліс (місто-держава) розглядається як ідеальний простір для громадян, щоб збиратися разом для обговорення питань загального блага. На відміну від Платона, Арістотель вважав, що громадянська участь і відкритий дискурс мають вирішальне значення для морального розвитку особистості та для добробуту суспільства. Він розглядав людей як «політичних тварин» (*zoon politikon*), припускаючи, що активна участь у полісі є необхідною для повноцінного та добродесного життя. Цю ранню концепцію простору, де громадяни обговорюють і радяться з громадських питань, можна, напевно, вважати прототипом публічної сфери, хоча вона усуває жінок, рабів і негромадян.

У подальшому важливий зв'язок із концепцією публічної сфери знаходимо в філософських ідеях Цицерона про «*sensus communis*». Розуміння *sensus communis* у Цицерона перевершує трактування його як звичайного «здорового глузду», оскільки містить культурні і моральні норми, вироблені й підтримувані через публічне спілкування і виховання. У трактаті «Оратор» Цицерон описує *sensus communis* як керівний принцип, який інформує про чесноти публічних виступів і громадянської активності (Cicero 1942). Ця концепція базується на ідеї, що члени спільноти мають вроджений моральний орієнтир, який допомагає їм розрізняти справедливість і чесність, сприяючи єдності та соціальній гармонії. Отже, *sensus communis* виступає у Цицерона ідеалом морального та інтелектуального почуття, що формується та підтримується в результаті активної участі в житті суспільства.

Акцент Цицерона на ролі ораторів і філософів у формуванні суспільних настроїв та зміцненні спільних цінностей вплинув на пізніших мислителів, у тому числі на таких філософів епохи Просвітництва, як Д. Юм та І. Кант, які розглядали *sensus communis* як форму колективного міркування, необхідну для громадянського життя. І. Кант, наприклад, тлумачив *sensus communis* як естетичне судження, яке приймається всередині спільноти, і яке застосовується

так само в політичній та етичній сферах, створюючи основу для взаєморозуміння в публічних дискусіях.

У своєму есе «Що таке Просвітництво?» (1784) І. Кант закликає людей мислити вільно і критично. Він розрізняє «публічне використання розуму», коли люди як громадяни відкрито обговорюють і критикують суспільні проблеми, і «приватне використання розуму», коли люди можуть діяти в рамках інституційних обмежень. Публічне використання розуму, за І. Кантом, є необхідним для просвітництва, оскільки дозволяє людям здійснювати свою автономію і конструктивно заперечувати авторитет. Ця відкрита, раціональна критика забезпечує функціонування публічної сфери та відповідає ідеї участі громадян у діалозі з питань, що становлять колективний інтерес. Публіка (*Publikum*), стверджував І. Кант, можливо, і навіть майже неминуче «просвітить саму себе, якщо тільки їй буде надано свободу. Завжди знайдеться кілька незалежних мислителів навіть серед самозваних охоронців мас. Щойно люди скинуть із себе ярмо неповноліття, вони поширять навколо себе дух розумної оцінки цінності людини та її обов'язку думати самостійно. /.../ Публіка може досягти просвітництва лише повільно. Революція може покласти край особистому деспотизму або жадібному тиранічному гнобленню, але ніколи не справжня реформу способу мислення. Це повільний процес, оскільки «публіка може досягнути просвітництва лише поступово. Революція, можливо, може призвести до падіння самодержавного деспотизму і жадібного чи владного придушення, але вона ніколи не зможе привести до справжньої реформи способу мислення». Справді, у процесі розвитку критичної думки «не потрібно нічого, крім свободи; /.../ свободи публічно використовувати свій розум» (Kant 1996, 59). Для концепції Канта вкрай важливими є поняття «публіки» (*Publikum*) та «публічного використання розуму». Публічне використання розуму, за Кантом, це таке використання розуму, яке «здійснюється кимось, нахвалит вченого, перед усією читаючою публікою». Воно протистоїть приватному використанню розуму, тобто. такому, «яке здійснюється людиною на довіреній їй цивільній посаді чи службі» (Kant 1996, 60). Отже, для І. Канта раціональна критика та свобода слова були життєво важливими для морального і політичного прогресу, які він вважав істотними елементами для функціонування громадянського суспільства. Лише обґрунтований дискурс призводить до соціального та морального покращення, заохочуючи відкриті, інклюзивні дебати, які відповідають ідеалам демократичної публічної сфери.

Отже, ідеї І. Канта (про публічне використання розуму, автономії та раціональний дискурс) можна вважати засадничими для подальшого розвитку концепції суспільної сфери. Загалом за доби Просвітництва вірилося, що соціальний та політичний порядок, опосередкований розумом, заохочує свободу думки та вільне використання розуму в громадській сфері, тобто за межами сфери приватного життя. Термін «публічна сфера» (ще званий публічним форумом, публічною ареною чи ринком ідей) можна розуміти як інкапсуляцію всієї

сукупності людської соціальності у її публічному вимірі, а точніше, конкретної сфери між приватним життям та політичними структурами, які керують суспільством.

Після І. Канта одним із перших, хто концептуалізував ідею «публіки» в соціальній теорії, був Дж. Дьюї. У праці «Публіка та її проблеми: есе з політичного розслідування» (1927) він стверджує: «Прямі, великі, стійкі та серйозні наслідки спільної та взаємодіючої поведінки викликають до існування публіку, яка має спільний інтерес у контролі цих наслідків» (Dewey 2008, 314). У його концепції 1920-х роках «публіка» розумілася як група людей, що самовиникає, й усвідомлює свою загальну ситуацію й прагне покращити її, чи вплинути на неї разом. Розуміння цієї взаємопов'язаної природи соціального життя і прагнення спрямовувати впливові сили в їхній послідовній природі, по суті, демонструє народженням громадськості. Ця соціальна філософія в основному є культурною теорією демократії, що надає теоретичні роздуми про динаміку політичної реальності. Демократія розуміється як моральний підхід до спільного життя, тривалого процесу рефлексії, участі, аргументації та спільного обміну ідеями. Демократія, писав він, «досягне своєї досконалості, коли вільне соціальне дослідження нерозривно зв'яжеться з мистецтвом повної та динамічної комунікації». (Dewey 2008, 350) Громадськість (public) – це сфера цієї спільноти, яка формує комунікацію, і в ній демократія вдосконалюється як «велика спільнота». Отже, мвободна комунікація в демократії вможлиблює повноту інтегрованої особистості, оскільки тяжіння та реакція різних груп посилюють одна одну і їхні цінності узгоджуються.

Один із найвпливовіших теоретичних підходів до публічної сфери у другій половині ХХ ст. запропонував Ю. Габермас. У своїй праці «Структурні зміни у публічній сфері» (1962) він уперше вводить і теоретично обґрунтовує концепцію публічної сфери як простору, в якому громадяни можуть вільно обговорювати суспільні питання та критикувати владу. Філософ зазначає, що публічна сфера з'явилася в Європі, насамперед, у буржуазному суспільстві Англії, Франції та Німеччини, у XVII-XVIII ст. Термін «публічний» у вченого має декілька декілька рівнів втілення. На фундаментальному рівні цей термін указує на відмінність між публічною та приватною «інтимною сферою» – відмінність, яка виникла в ХІХ ст. в буржуазній сім'ї. Як зазначає Ю. Габермас, нова суб'єктивність, «глибоке ядро приватного», не є повністю приватною, але «завжди вже орієнтованою на аудиторію (Publikum)» (Habermas 1991, 49). Як буржуазні чоловіки, так і буржуазні жінки збиралися у нових громадських просторах, але з різними цілями. Буржуазні чоловіки збиралися в публічних будинках, кафе та застільних товариствах, щоб брати участь у нових формах дорадчих дискусій із тем як економічних (наприклад, дебати про державу та ринок), так і політичних (наприклад, про дебати навколо буржуазних прав, заявлених проти все ще торгової держави). Водночас, буржуазні жінки збиралися у громадських культурних просторах

(салонах, літературних гуртках), сприяючи розвитку культурних ринків для літератури та мистецтва. Ці новостворені суб'єктивності були пов'язані як власне з культурними просторами, так і з артефактами, навколо яких вони оберталися. Зрештою, зазначає Ю. Габермас, ця мережа культурних та дорадчих суспільних просторів об'єдналася, утворивши політичну публічну сферу, яка формулює нові вимоги та просуває їх через партії та парламенти. Отже, вільне громадянське суспільство використовує публічну сферу не тільки для обговорення чи критики влади, але й для вибудовування відносин із нею.

У згаданій вище праці Ю. Габермас простежує ідею публічної сфери до її історичного коріння, переходячи від простору «репрезентативної публічності» феодальної системи (публічна демонстрація короля і знаті) до ранньої сучасної буржуазної публічної сфери, про що вже йшлося, а потім до кінця ХІХ століття, коли, як він стверджує, публічна сфера була «ре-феодалізована» монополістичним капіталізмом, що зароджується, і вже тоді починав домінувати під впливом масової культури. У широкому значенні поняття публічності охоплює виникнення сучасного «я», яке бере участь у дорадчому обговоренні як культурних продуктів сучасного літературного та художнього ринку, так і політичних процесів репрезентації. Це обговорення призводить до критичних дебатів, які формують ширший простір публічної репрезентації, політичну громадську сферу.

Обговорення

Хоча праця Ю. Габермаса «Структурні зміни у публічній сфері» викликала багато раундів критики та зазнала багатьох переформулювань, вона залишається ключовим орієнтиром для теорій про публічну комунікацію та її зв'язок із ЗМІ та демократією, а також про зв'язок між громадянськими дебатами та політичною владою. Як прибічник критичної соціальної парадигми, Ю. Габермас відстежив не лише час зародження і розквіту публічної сфери, але й вказав на поступовий процес її деградації із втратою людьми здібностей до вільного мислення з розвитком пізнього капіталізму. З розширенням демократії та розвитком масової культури публічна сфера втрачає свої початкові функції та деградує. Мірою розвитку засобів масової інформації вони все більше переходили під контроль рекламодавців як основного джерела фінансування (Habermas 1991, 159). Ослаблення єдиної суспільної сфери як центру критичного мислення та постійних дискусій відбувалося поступово з середини ХІХ ст. Разом із перетворенням буржуазної родини стали зникати й сімейні літературні видання. Сьогодні їх замінюють фінансовані рекламодавцями ілюстровані, популярні та доставлені додому газети та журнали (Habermas 1991, 162-163). В умовах капіталістичної економіки та з розвитком масових медіа публічна сфера все більше переходить під контроль комерційних та політичних сил. Внаслідок таких змін громадянське суспільство відступає у приватну сферу, тоді як політичне співтовариство займає публічну сферу, не

даючи демократичним процесам реалізуватися повною мірою (Habermas 1991, 144). ЗМІ та соціальні платформи стають інструментами маніпуляції, де основна увага приділяється не критичному обговоренню, а створенню споживчих інтересів та популяризації певних точок зору. У результаті замість середовища, де індивіди могли б формувати громадську думку, публічна сфера починає працювати в інтересах економічних і політичних еліт.

Ю. Габермас працював над удосконаленням і виправленням своєї концепції впродовж десятиліть, відстежуючи її поточний стан. У своїй статті 2022 року він переглядає концепцію публічної сфери у світлі сучасного цифрового ландшафту, обговорюючи глибокі зрушення та проблеми, які цей простір привносить у демократичний дискурс (Habermas 2022). Філософ зазначає, що, хоча цифрова епоха розширила доступ до інформації, вона також призвела до фрагментації публічної сфери, де люди все більше залучаються в ідеологічно однорідні «напівсуспільства». Цей зсув, на його думку, зменшує традиційні, інклюзивні простори для відкритих дебатів і знижує вплив різних точок зору, створюючи відлуння-камери, які обмежують більш широку демократичну участь.

Ю. Габермас стверджує, що цифрова публічна сфера тепер щосили намагається підтримувати демократичні ідеали раціонального дискурсу та колективного прийняття рішень. Зростання соціальних мереж зі своїм потенціалом виключення інакодумних голосів часто підриває визначальний для демократії дорадчий процес. Ці цифрові перетворення призвели до «демократичного регресу», коли громадяни почуваються відчуженими від процесу прийняття рішень через передбачувані невдачі дорадчої політики у досягненні їхніх нормативних очікувань.

Щоб протистояти цій фрагментації, Ю. Габермас пропонує, щоб підтримка інклюзивного медіасередовища була необхідною не лише як демократична перевага, а й як конституційна необхідність. Він пропонує реформувати медіа-структури, особливо соціальні медіа, щоб відновити їхнє місце як просторів для легітимного, інклюзивного публічного дискурсу, а не ексклюзивних, ідеологічно вузьких платформ.

Висновки

В ході тривалих дискусій та ретельного соціально-історичного та філософського аналізу до концепції публічної сфери, яку в сучасності пов'язують саме з ім'ям Ю. Габермаса, висувалося багато зауважень. Історики, зокрема, наголошували, що учені не мають оспівувати публічну сферу, як це робив Ю. Габермас (Robertson 2020). Так, М. Найтс зауважує, що агітуючи за «структурну трансформацію» публічної сфери, «Ю. Габермас навмисно спростив і перебільшив раціональність першої публічної сфери, щоб підкреслити процес розпаду» (Knights 2007). Елемент «Втраченого раю» затьмарює розповідь Ю. Габермаса. Інший історик, А. Дауні, на підставі аналізу історичної діяльності англійського політичного діяча Р. Хартлі в книзі «Роберт Харлі та преса» в подробицях демонстрував, що на початку XVIII ст.

Р. Харлі маніпулював публічним дискурсом, субсидуючи та іншим чином керуючи новинними письменниками та памфлетистами, тактика, яка підривала, а не забезпечувала раціонально-критичні дебати (Downie, 2008). Власне, А. Дауні переконливо доводить, що публічний дискурс був пов'язаний з маніпуляцією так само, як і з переконанням. Про ту саму темну сторону партій і політичних фракцій у історичному правлінні Вільяма та Анни пише М. Найтс.

Незважаючи на історичні дорікання у деякій метафізичності та емпіричній неточності, Р. Робертсон як історик визнає, що в концепції громадської сфери Ю. Габермаса зберігається багато евристичної цінності. Він вважає, що Ю. Габермаса слід розглядати не як священну постать, яку ніколи не слід заперечувати, а скоріше як того, кого М. Фуко називає «засновником дискурсивності» (Robertson 2020, 84). Подібно до З. Фрейда, К. Маркса і М. Фуко, Ю. Габермас створив дискурс, який продовжує розвиватися.

Прогрес у напрямі свободних, відкритих та раціональних дебатів був і залишається відносним та асимптотичним, а не абсолютним; але габермасівська картина, хоч би якою вона не була ідеалізованою, залишається актуальною як в аналізі минулого, так і в орієнтації у майбутнє. В наш час глобальної кризи і викликів такий ідеал має бути збережений.

Список літератури

1. Arendt H. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press, 2018; originally published 1958. 10.7208/chicago/9780226586748.001.0001
2. Alexander J. Ch. *The civil sphere*. Oxford University Press 2006.
3. Cicero M. T. 1942a. *De Oratore*. Trans. E. W. Sutton and H. Rackam. Cambridge, MA: Harvard UP.
4. Kant I. What is enlightenment? Eighteenth-century answers and twentieth century questions. James Schmidt (Ed.). *What is enlightenment? Eighteenth-century answers and twentieth-century questions*, University of California Press, Berkeley, pp. 58-64.
5. Dewey J. *The later works, 1925–1953, vol. 2: 1925–1927. Essays, Reviews, Miscellany, and The Public and Its Problems*, ed. by Jo Ann Boydston. Carbondale: Southern Illinois University Press 2008.
6. Habermas J. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, MIT Press, 1991. 301
7. Habermas J. Reflections and hypotheses on a further structural transformation of the political public sphere. *Theory, Culture & Society*, 2022. № 39 (4), 145–171. <https://doi.org/10.1177/02632764221112341>
8. Robertson R. "Habermas and the English Public Sphere Reconsidered", *Journal of Interdisciplinary History of Ideas* [Online], 17 | 2020, Online since 12 August 2020, connection on 13 November 2024. URL: <http://journals.openedition.org/jihi/991>
9. Knights M. How rational was the later Stuart public sphere? In: Lake, Peter and Pincus, Steven C. A., (eds.) *The politics of the public sphere in early modern England. Politics, culture, and society in early modern Britain*. Manchester: Manchester University Press 2007.
10. Downie A. (J. A.). *Robert Harley and the Press*. Cambridge: Cambridge U.P., 2008. DOI:10.1017/CBO9780511895890

References

1. Arendt, Hannah. 2018. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press. 10.7208/chicago/9780226586748.001.0001
2. Alexander, Jeffrey Ch. 2006. *The Civil Sphere*. Oxford University Press. <http://surl.li/lyzmwn>

3. Cicero, Marcus Tullius. 1942a. *De Oratore*. Translated by E. W. Sutton, and H. Rackam. Cambridge, MA: Harvard UP.

4. Kant, Immanuel. *What is Enlightenment?* In *Eighteenth-Century Answers and Twentieth-Century Questions*, edited by James Schmidt, 58–64. Berkeley: University of California Press.

5. Dewey, John. 2008. *The later works, 1925–1953. Essays, Reviews, Miscellany, and The Public and Its Problems*, edited by Jo Ann Boydston. Vol. 2: 1925–1927. Carbondale: Southern Illinois University Press.

6. Habermas, Jürgen. 1991. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: MIT Press. <http://surl.li/ciijnl>.

7. Habermas, Jürgen. 2022. "Reflections and Hypotheses on a Further Structural Transformation of the Political Public T. Shorina

Sphere. *Theory, Culture & Society* 39(4): 145–171. <https://doi.org/10.1177/02632764221112341>.

8. Robertson, Randy. 2020. "Habermas and the English Public Sphere Reconsidered." *Journal of Interdisciplinary History of Ideas*, 12 August 2020. <http://journals.openedition.org/jihi/991>

9. Knights, Mark. 2007. "How Rational Was the Later Stuart Public Sphere?" In *The Politics of the Public Sphere in Early Modern England: Politics, Culture, and Society in Early Modern Britain*, edited by Peter Lake, and Steven Pincus. Manchester: Manchester University Press.

10. Downie, Alan. 2008. *Robert Harley and the Press*. Cambridge: Cambridge U.P. 10.1017/CBO9780511895890.

THE PUBLIC SPHERE AND CONTEMPORARY CHALLENGES: SOCIAL-PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Introduction. The presence of a public sphere is a defining feature of all democratic societies. With the rise of commercialization, political intervention, and mass media, especially new media in the late 20th century, the nature of the public sphere has transformed. In our time, the public sphere is a contradictory and dynamic phenomenon, and the theoretical interpretations in its study are just as diverse. This is what determines the increased cognitive interest in its analysis. **The aim and tasks** are to briefly clarify the historical evolution in the socio-philosophical understanding of the public sphere, to explore the conditions of its recent transformation, and to formulate contemporary problems and challenges. **Research methods.** The theory and method of discourse analysis, the method of comparative analysis, as well as systemic-logical, dialectical, analytical, synthetic, and structural research methods are used. **Research results.** In a broad sense, the concept of the public sphere has its roots in ancient Greek philosophical thought and political democratic culture. In the 20th century, J. Habermas was the first to theoretically substantiate the concept of the public sphere as a space in which citizens could freely discuss public issues and criticize the government. **Discussion.** The introduction of new digital media communications forces us to reconsider the concept of the public sphere, exploring the profound shifts and problems that this space brings to democratic discourse. J. Habermas notes contradictory trends that indicate, on the one hand, the expansion of access to information and public openness, but at the same time, lead to the regression of democratic institutions and the degradation of public communication. **Conclusions.** Despite criticisms of metaphysicality and empirical inaccuracy from various critics, J. Habermas's concept of the public sphere retains much heuristic value. It performs a normative and regulatory role in social life, namely, it serves the cause of solidarization, and integration of people based on rational and collective values.

Keywords: *democracy, public sphere, public life, media, public communication, critical rationality, debates.*

DOI: 10.18372/2412-2157.40.19335

УДК 17.035.1/036.2+316.628:339.5 (045)

Ю. В. Гуменюк

ЕФЕКТИВНИЙ АЛЬТРУІЗМ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
julygumenyuk@gmail.com, ORCID ID: 0009-0007-9526-244X

Анотація. У статті аналізуються філософські та соціально-економічні теорії, які сприяють сталому суспільному розвитку в умовах глобалізаційних процесів в соціально-економічному та суспільному житті людства, а також визначені роль і місце ефективного альтруїзму у вирішенні проблем голоду, бідності, епідемії тощо. Методологічну основу дослідження склали історико-філософський, науково-системний, герменевтичний підходи, а також теоретичні засади діалектичного підходу у трактуванні ефективного альтруїзму. Увагу зосереджено на філософських основах гуманізму, на розумінні глобалізаційних процесів, на природі людини та її проявах в моральних інтуїціях та утилітаризмі. Описано філософію життя ефективних альтруїстів, які присвятили себе розвитку людства.

Ключові слова: альтруїзм, сталий суспільний розвиток, глобалізація, гуманізм, мораль, ефективний альтруїзм, моральні інтуїції, утилітаризм.

Вступ

Упродовж всієї історії людства було чимало мислителів, науковців і практиків, які мріяли про гармонійне, довготривале і справедливе суспільне життя, маючи часто різні погляди щодо формування ідей суспільного розвитку (Платон, Н. Макіавеллі, Т. Мор, Т. Кампанелла, А. Сен-Симон, Ш. Фур'є, Ш. Монтеск'є, Ф. Вольтер, І. В. Гете, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, Л. Фейербах, К. Маркс, Ж-Ж. Руссо, Ф. Ніцше, А. Ренд, Дж. Віко, А. Тойнбі, Е. Тофлер, Г. Маркузе, В. Вернадський). Деякі теорії у різні історичні періоди навіть втілювались у життя. ХХІ століття стало періодом народження і реалізації

концепції ефективного альтруїзму, хоча ідеї щодо такого підходу до добродійності почали з'являтися ще у другій половині ХХ ст. Основою цієї концепції стали гуманістична та гедоністична філософії, з їхнім яскраво вираженим прикладним характером та націленістю на ефективну реалізацію. Насправді ж у житті спостерігаються тенденції до стрімкого дисбалансування глобалізованого світу, прикладом чого може бути якість життя людей у різних країнах світу. Так, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. цей показник у найбільш розвинутих країнах сягнув самого високого рівня в історії людської цивілізації. Втім у країнах Африканського континенту голод, епідемії та дитяча смертність, тяжка фізична праця і